

FOUCAULT'YU ANLAMAK
SÖYLEM VE İKTİDAR

SARA MILLS

ÇEVİREN
JAMES CEM YAPICIOĞLU

TÜRKÇE BASIMA ÖZEL ÖNSÖZ İLE

SARA MILLS

İngiltere Sheffield Hallam Üniversitesinde dilbilim alanında emeritus profesördür. Dilbilim ve feminizm temel çalışma alanlarıdır. Kibarlık ve nezaket analizine söylemsel yaklaşımlar üzerine ve feminist dilbilim kuramı üzerine birçok yayını bulunmaktadır.

Başlıca eserleri: *Discourses of Difference: An Analysis of Women's Travel Writing and Colonialism* (1991), *Discourse* (1997, 2004), *Gender and Politeness* (2003), *Feminist Post-Colonial Theory: An Anthology* (2003, Reina Lewis ile), *Gender and Colonial Space* (2005), *Language and Sexism* (2008), *Language Gender and Feminism* (2011, Louise Mullany ile), *Gender Matters: Feminist Linguistic Analysis* (2012), *English Politeness and Class* (2017).

JAMES CEM YAPICIOĞLU

1984'te doğdu. Yıllar boyunca işletme, gazetecilik ve siyaset bilimi gibi çeşitli alanlarda eğitim gördü. Eğitimiyle alakalıymış gibi görülebilecek seyyar taco satışı, siber savaşların haberleştirilmesi ve kendilik teknolojileri benzeri çeşitli konularda çeşitli eserleri Türkçeye kazandırdı. Çeviriyle alakasız zamanlarda da çeşitli kutu oyunları çevirdi. Başlıca çevirileri: Michel Foucault, *Kendini Bilmek* (2019); Paolo Giordano, *Salgın Zamanlarında/Küresel Kriz Döneminde Toplum, Bilim ve Farkındalık* (2020); Yang Sheng Katie Brindle, *Kendini İyileştirmenin 2500 Yıllık Tarihi* (2021).

İÇİNDEKİLER

TÜRKÇE BASIMA ÖNSÖZ	11
TEŞEKKÜR	13
GİRİŞ	
NEDEN FOUCAULT?	15
BİR	
FOUCAULT'NUN ENTELEKTÜEL VE POLİTİK GELİŞİMİ	23
1. Foucault Düşüncesinin Etkisi	45
2. Elinizdeki Kitabın Yapısı	47
İKİ	
İKTİDAR VE KURUMLAR	49
1. İktidar İlişkileri	51
2. İktidar ve Direniş	57
3. Disiplin Rejimleri ve Disiplin Toplumlari	60
4. Kurumlar ve Devlet	68
5. Yönelimsellik ve İrade	70
ÜÇ	
SÖYLEM	74
DÖRT	
İKTİDAR/BİLGİ	90
BEŞ	
BEDEN VE CİNSELLİK	105
1. Beden, Söylem ve Cinsellik	106

ALTI	
ÖZNEYİ SORGULAMAK: DELİLİK VE AKIL SAĞLIĞI	123
1. Öznesiz Teori Geliştirme	131
SONSÖZ	
FOUCAULT'NUN ARDINDAN	136
1. Foucault'yu Okumak	136
2. Foucault'nun Yöntemlerinden Yararlanma	137
2.1. Arşivlerden Yararlanın	139
2.2. Şüpheli Yaklaşım	140
2.3. İkinci Dereceden Yargılarda Bulunmayın	141
2.4. Nedenler Yerine Olumsuzlukları Araştırın	142
2.5. Konuların Yerine Sorunları Araştırın	143
2.6. Bulgularınızdan Aşırı Genellemelere Varmayın	144
3. Edebiyat Çözümlemesinde Foucault'nun Çalışmalarının Etkisi	145
3.1. Söylem Olarak Edebiyat	146
3.2. Yazar	147
3.3. Yaratıcılık ve Orijinallik	148
3.4. Yorum ve Eleştiri	149
3.5. Tarihsel Çözümleme	150
4. Foucault'nun Çalışmalarıyla İlgili Sorunlar	152
İLERİ OKUMALAR	157
DİZİN	175

TÜRKÇE BASIMA ÖNSÖZ

Michel Foucault 1984'te ölmesine rağmen eserleri günümüz düşünce üretiminde geçerliliğini ve etkinliğini sürdürmeye devam ediyor. Cinsellik ve kimlik muammasını ve söylemle iktidar arasındaki ilişkiyi çözmeye kalkıştığımızda muhtemelen hâlâ diğer tüm postyapısalcı düşünürlerden daha çok Foucault'ya başvuruyoruz. Özellikle de gey, düzcinsel [heteroseksüel], nonbinary [ikili cinsiyet sınıflandırmasını reddeden], trans süzgecinden sürekli kimliklerimizi irdelediğimiz bu dönemde Foucault'nun çalışmaları bize yalnızca bu kimlikleri gözden geçirmede değil aynı zamanda görünürde açıklama gerektirmeyen bu ayrımların temelini sorgulamada da yardımcı olabilir. Çalışmaları bizim kullandığımız kategorileri eleştirel bir açıdan incelemeye ve daha da önemlisi bu kategorileri kendimize yakıştırmamızı mümkün kılan tarihsel ve söylemsel süreçleri değerlendirmeye zorlar. *Cinselliğin Tarihi* bireylerin kendilerini ve cinselliklerini başkalarına tarif etmek zorunda kalacakları gerçeğinin yanı sıra, başkalarının da bu ifadeleri yargılamayı ya da ciddiye almamayı kendilerinde hak görebileceği gerçeğini sorgulaması açısından son derece önemlidir. Kendimizi ve cinselliğimizi nasıl algıladığımızın ve ifade ettiğimizin sınırlarını belirleyen pratikler, söylemler ve siyasi eylemler bulunduğunu gözler önüne serer. Dahası bu bildirimlerin kendimizi tanıyabilmemiz açısından önemli olduklarını belirten söylemler de bulunmaktadır. Foucault'nun bu sürecin gerekli görülmesini çözümleyişi, bilhassa sosyal medyanın bizi kişiliğimizin daha büyük bir kısmını 'açığa vurmaya' imkân tanıdığı ve ittiği, gittikçe daha da medyatileşen bu çağda kıymetlidir. İnsanı sıklıkla usandırsa da

Foucault'nun söylem tanımı bu medyatikleştirilmiş kendiliğin sorgulanması sürecinde faydalıdır.

Foucault'dan bu dönemde de faydalanılabilmesinin bir diğer nedeni de şu an kendimizi içinde bulduğumuz sözde normallığe fazla takılmama kabiliyetidir. Bize şu an akliselim ya da normal görünenlerin arkeolojik izlerini sürmek için yeniden geçmişe dönmeye her daim hazırdır. Bu hareketiyle sözde açıklama gerektirmeden normal görüneni 'tuhaf kılar', bize gerçek zannettiklerimizin her zaman böyle olmadıklarını gösterir. Hakikaten de normal zannettiklerimiz illa da hepimiz için normal değildir. Foucault daha etraflıca inceleyebilmemiz için günümüz pratiklerini çözümlemiş ve bunlara ışık tutmuştur.

Benim açımdan Foucault'yu diğer filozoflardan ayıran kendisini eleştirebilme kabiliyetidir. Farklı zamanlarda, özellikle de siyasi olaylarla ilgili sonradan yanlış oldukları ortaya çıkan fikirler belirtmiştir (İran devrimini ve linççi kalabalıkları desteklemesi bunlardan yalnızca ikisidir). Sık sık öne sürdüğü fikirleri düzelten ve pozisyonunu değiştiren açıklamalarda bulunmuştur. Bilindiği gibi cinsiyet konularında, özellikle de kadınlarla ilgili görüşleriyle ya da bu konudaki görüşlerinin eksikliğiyle de sık sık yanlış çıkmıştır. Söylediklerim bunları görmezden gelişini ya da kadın karşıtlığını temize çıkarma amacı gütmüyor, demek istediğim Foucault'nun yöntemlerinin bugün bize cinsiyet konularını Foucault'nun yaptığından daha ilginç biçimlerde düşünebilme imkânı sunduğudur.

SARA MILLS
SHEFFIELD 2022

GİRİŞ NEDEN FOUCAULT?

Michel Foucault (1926-1984) hâlâ eleştirel kuramın en önemli isimlerinden biri. Teorileri genelde iktidar, bilgi ve söylem kavramlarıyla ilgilidir ve postyapısalcı, postmodernist, feminist, post-Marksist ve postkolonyal teorilerin önemli bir kısmı üzerindeki etkisi barizdir. Sosyolojiden antropolojiye, İngiliz dil ve edebiyatından tarihe kadar birçok farklı alanda çalışmalarının etkisini görmek mümkündür. Ancak Foucault'nun teorik eserlerinin yerleşik kalıpları yıkan ve okuyucusunu zorlayan yapısı fikirlerinin kolaylıkla kabullenilmemesine yol açmıştır. Bunlar 1960'lar ve 1970'lerde hararetle ve son derece verimli tartışmalara yol açmış, Foucault bu dönemde kilit öneme sahip bir teorisyen konumuna oturup bu konumunu günümüze kadar korumuştur.

Deliliğin Tarihi (2006/1961) ve *Hapishanenin Doğuşu* (1992/1975) gibi kitaplarıyla çalışmalarını toplumsal koşulların tarihsel bir çözümlemesi şeklinde değerlendirmek mümkündür, örneğin ilk kitapta delilikle akıl sağlığı arasındaki ayrımın gelişimini inceler, ikinci kitaptaysa toplumların suçlu olduğunu düşündükleri insanları cezalandırma yöntemlerindeki değişimin izini sürer. Ancak çalışmaları sadece toplumsal koşulları çözümlemekle ilgilenmez, toplumsal koşulları çözümlerken hangi temellere dayandığımızı da çözümler. Demek istediğim, Foucault çözümlemeye yaklaşım şeklimizin çıkarabileceğimiz sonuçları ve dolayısıyla ne bilebileceğimizi büyük ölçüde belirlediğine inandığından, toplumsal koşulları çözümlemek istediğimizde bu konulardaki bakış açımızı da çözümlememiz gerekir. Bu sebeple çalışmalarında bu örnekte olduğu gibi sadece delilikle akıl sağlığı arasındaki

farkı çözümlenemeye kalmaz, akıl hastalıkları konusunda nasıl düşündüğümüzü, bu ayrımı kurallarla düzenlemek için ve kavramsal farkı muhafaza edebilmek için toplumun ne kadar ileri gidebileceğini de çözümler.

Çalışmalarında basit bir siyasal çözümleme sunmadığından birçok kişiyi huzursuz etmiştir. Bir yandan özgürleştirici politikalara işaret ederken bir yandan da böylesi bir olanağın bütünüyle altını oymakta gibi görünüyor. Charles Taylor şöyle diyor:

Foucault'nun en ilginç tarihsel çözümlerinden bazıları son derece orijinal olmakla birlikte eleştirel düşüncenin tanıdık çizgilerinden sapmıyormuş gibi görünüyor. Yani ne yaşadığının ve neye dönüştüğümüzün içyüzüne dair bir fikir veriyormuş gibi dururken aynı zamanda bir eleştiride bulunuyor, yani geçmişte belirli türden bir iyi mefhumunun gerçekleştirilmediğini veya baskılandığını belirtiyor, dolayısıyla buna nasıl tekrar kavuşabileceğimizi daha iyi anlamamızı sağlıyor. Oysa Foucault bizzat bu fikri reddediyor. Yaptığı çözümleme sayesinde farkına vardığımız, *varlığımızı doğrulayabileceğimiz* iyi bir şey olduğu umudunu (o da, işin başında böyle bir umudu vardıysa) çabucak bir kenara atıyor. Aynı sebeple herhangi bir kurtuluşun mümkün olup olmadığını sorguluyormuş gibi görünüyor. Bu oldukça paradoksal bir durum, çünkü Foucault'nun çözümlenemeleri *kötülükleri* açığa çıkarmayı hedeflerken bundan kaçınılmaz bir biçimde çıkarılacak sonuçla, bu kötülüklerin alt edilmesi ya da ortadan kaldırılmasının iyiliğe ön ayak olacağı fikriyle arasına mesafe koymak istiyor. (Taylor 1986:69)

Bu sebeple Foucault şu türden konuları eleştirel bir tarzda çözümler: toplumların cezalandırma yöntemlerindeki farklılıklar (*Hapishanenin Doğuşu* (1992/1975)), 19. yüzyılda bazı kadınların histerik şeklinde sınıflandırılması (*Cinselliğin Tarihi, 1. Kitap* (2007/1976)) ya da eşcinselliğin farklı toplumlarda farklı dönemlerde nasıl değerlendirildiği (*Cinselliğin Tarihi, 2. Kitap* (2007/1984)). Onun bu eleştirel çözümlenemeleri, çözümlemeye katı bir eleştiriyle, bütün detayları düşünülmüş siyasal bir manifestoyla yaklaştığını, toplumsal değişimi savunduğunu düşündürebilir bize. Oysa çözümlenemeleri basit eleştirel bir po-

SONSÖZ FOUCAULT’NUN ARDINDAN

“Notlarının düşündürdüğünden çok daha iyi... Kendini gizleme alışkanlığından kurtulması gerekecek.”
(Foucault’nun ortaokul karnesi, 1945,
akt. Eribon 1991:22)

Okuyuculara belli bir teorisyenin çalışmalarını tanıtmayı amaçlayan bu tip kitapların hepsinde olduğu gibi Foucault’nun çalışmalarına ancak genel bir bakış sunmak ve onun nasıl anlaşılabilirliği ve kullanılabilirliğine dair bazı önerilerde bulunmak mümkün. Bu bölümün amacı Foucault’nun çalışmalarıyla ilgili bölümlerde yapılan önerileri toparlamak ve bu kuramsal pozisyonların metin ve genel çözümlenmelerde nasıl kullanılabilirliğine dair önerilerde bulunmaktır. Ancak Foucault’nun tek bir kuramsal pozisyona sahip olmadığı akılda tutulmalıdır. Hatta Foucault bu kadar farklı kesimleri sınırlendirmesinin nedenini tam da her şeyi kapsayan bir pozisyonu olmamasına bağlar (Foucault 1991b). Diğerleriyse bunun aslında onu çekici kılan özelliği olduğunu öne sürebilirler.

1. Foucault’yu Okumak

Foucault da bu dönemdeki birçok diğer Fransız teorisyen gibi birçokları tarafından birçok nedenle okuması oldukça zor bulunur; kimileri tarzını, kimileri de içeriğini zor bulmaktadır.